

Л. В. Васюренко

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ПРИНЦИПИ РАЦІОНАЛЬНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Питання існування сучасної економіки в глобальному просторі багато в чому залежить від пріоритету розвитку соціальної сфери, людського потенціалу, підвищення якості життя, зниження бідності, безробіття та створення ефективної соціальної сфери. Держава, якщо хоче бути справедливою, зобов'язана допомагати непрацездатним та неможливим громадянам-інвалідам, пенсіонерам, сиротам, з тим щоб життя таких людей було гідним, а основні блага були б для них доступними. Запорукою досягнення є вирішення класичної проблеми ефективного функціонування економічної системи-задоволення безмежних і постійно зростаючих потреб суспільства в жорсткій умові постійної обмеженості ресурсів. Важливою є адекватна оцінка впливу можливих змін у податковому просторі на соціальний розвиток не тільки на рівні країни в цілому, але і на рівні глобального простору. Комплексний розвиток економіки можливий тільки з урахуванням збалансованості інтересів господарюючих суб'єктів і держави, що має відображатися у фінансовій політиці. При цьому трансформація бюджетно-податкової системи повинна враховувати стадію економічного розвитку країни. За основу розробки критеріальних показників оцінки ефективності використання державних ресурсів на реалізацію соціальної політики прийнято інформаційний масив сукупності регіональних економік та кількість соціально-економічних показників. Окреслено базові ознаки, які характеризують стан соціальної орієнтованості державної політики країн у кореляції сфер соціальних витратів та національної системи оподаткування. Визначено, що з метою визначення раціональності та результативності діючої системи оподаткування та впливу її у сфері забезпечення соціальних гарантій держави, збільшення ступеня соціальної захищеності найбільш нужденних верств населення необхідно застосовувати методичний підхід з використанням багатовимірної статистичної процедури, кластерного ранжування, яка дозволяє визначити основні характеристики досліджуваних об'єктів для моделювання системи фінансового забезпечення державних соціальних витратів, побудовану за принципом раціонального оподаткування.

Ключові слова: фінанси, оподаткування, соціальні витрати, кластеризація, державна політика, управління.

Постановка проблеми. Суспільний прогрес залежить не тільки від зростання доходів і від матеріальних умов життя людей, а й від стану їх здоров'я, рівня соціального забезпечення та його доступності, а також інших соціальних факторів, що обумовлюють можливість реалізації особистості, значення яких має якісний рівень функціонування системи соціальних інститутів, характер соціальної мобільності, мотивацій та інтересів. Однією з форм фінансового забезпечення якісного та кількісного взаємозв'язку складових бюджету в процесі бюджетування, підвищення якості життя громадян та рівня забезпечення суспільними благами є адаптування системи оподаткування до соціально орієнтованого змісту.

Фактори, що визначають якість життя людини і ступінь соціалізації країни, характеризуються насамперед розміром реальних доходів, обсягом споживаних благ і використовуваних послуг, умовами її життєдіяльності, а також доступності освіти, медичного та культурного обслуговування.

Державні соціальні витрати були і залишаються одним з найважливіших показників рівня життя населення і ступень його фінансового забезпечення є пріоритетом державної політики. Пропонуємо розглядати «соціальне економічне зростання» в контексті статистичних вимірювань, та трактувати як динамічний ряд темпів зростання (приросту) результату економічної

діяльності території, більш точково – податкового доходу, в кореляції з виокремленими соціальними аргументами. Коригування фінансової політики країни і макроекономічних індикаторів (курсу національної валюти, рівня інфляції) обґрунтовує необхідність уточнити пріоритети податкової політики і розглянути можливі напрямки удосконалення існуючої податкової системи в бік соціального орієнтування. Звідси вкрай важливою є адекватна оцінка впливу можливих змін у податковому просторі на соціальний розвиток не тільки на рівні країни в цілому, але і на рівні глобального простору.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні, методологічні та практичні питання, пов'язані з фінансовим забезпеченням державних соціальних витрат в наслідок оптимізації податкового навантаження досліджувалися в працях багатьох вчених. Нгуен Х.Ч. отримав результати, які дозволяють в'єтнамським політикам, академічним дослідникам, аудиторам, інвесторам продовжити вивчення впливу податкової ставки на діяльність підприємств [1]. Октавіані Р. М., Янсі У. Ф. здійснили аналіз впливу знань платників податків та податкової соціалізації на склад платників податків, опосередкований обізнаністю платників податків [2; 3].

Постанова завдання. Неминучий пошук єдності в глобальному різноманітті, що означає орієнтацію на використання переваг кожної економіки у формуванні

цілісності та єдності глобальної економіки як найважливішого імперативу стратегії на перспективу у зв'язку з тим, що фінансове забезпечення державних соціальних видатків здебільшого покладено на суб'єкти господарювання, особливої значущості набувають питання оптимального розподілу наявних ресурсів держави та застосування принципу раціонального оподаткування. Метою даного дослідження є подальше визначення серед світових економік системи фінансового забезпечення державних соціальних видатків за рахунок саме раціонального оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Кластеризація економіки є популярним напрямком інноваційного розвитку. Світовий досвід кількох останніх десятиліть рясніє великою кількістю прикладів створення і функціонування кластерних утворень в різних секторах економіках. Багато європейських країн будували свої стратегії розвитку на фундаменті національних кластерних програм. Головною перевагою кластерного підходу як інструмента при вирішенні економічного завдання є наявність синергетичного, мультиплікативного ефекту, завдяки якому загальна ефективність діяльності збільшується, що робить кластеризацію інструментом стратегування при плануванні середньо- і довгострокового розвитку країн.

Кластерний аналіз – це багатовимірна статистична процедура, головним завданням якої є групування значної кількості об'єктів на основі їх характеристик в однорідні групи або кластери. Кластерне ранжування дає можливість здійснити злиття об'єктів у групи з урахуванням всіх групувальних ознак одночасно [4].

Що стосується визначення складу ознак і моделювання їх впливу на формування характеристики соціально орієнтованої податкової політики, то тут спостерігається еволюція підходів в частині специфікації моделей і визначення факторів, які виступають в даних моделях в якості предикторів. Функції описують економіко-математичну залежність між величиною ефекту (це може бути, наприклад, величина валового внутрішнього продукту, податкового доходу і т.д.) і різними аргументами (забезпечення ефекту справедливої соціалізації в країні). Параметри функції допомагають оцінити масштаб, ефективність предикторів, виявляти механізм впливу зростання податкових доходів країни на рівень життя населення і його динаміку [5].

Реалізація запропонованого методичного підходу проводиться в кілька етапів [5]:

I. етап статичного спостереження, на якому відбувається формування системи показників і масивів вихідних даних.

– Формування інформаційної бази та масивів. Дослідження факторів фінансового забезпечення державних соціальних виплат територій можливо проводити як у розрізі суб'єктів світової економіки, міждержавному. При формуванні системи статистичних показників необхідно керуватися наступними принципами:

- принцип системності – система показників, що характеризує досліджуване явище має бути повною, тобто охоплювати різні аспекти соціальної сфери;

- принцип офіційності-показники, що входять в систему повинні розроблятися органами офіційного статистичного обліку;

- принцип максимального охоплення-показники, відібрані в систему, повинні бути дезагреговані до рівня суб'єктів;

- принцип безперервності-статистичні дані, що формують масив повинні бути отримані за допомогою безперервних або періодичних статистичних спостережень і представлені за максимальний інтервал часу.

– Формування вихідного масиву даних. Вихідна множина ознак-ознаковий простір, визначається на основі офіційних статистичних даних. Проводиться логічний і арифметичний контроль даних. Для цілей дослідження необхідно, щоб система показників наповнювала наступні розділи інформаційної бази:

- показники, що характеризують динаміку соціально-орієнтованого зростання: показники динаміки податкового доходу;

- показники, що характеризують точково фактори соціально-орієнтованого зростання – поріг бідності, державні витрати людям похилого віку, відсоток оподаткування заробітних плат і т.п.;

- для визначення одного з механізму утворення кластерів-показники, що характеризують потенціал суб'єкта до кластероутворення.

II. Виявлення специфічних детермінант позитивної динаміки. На цьому етапі відбувається виявлення та аналіз специфічних для кожного кластеру факторів розвитку. Виявлені специфічні фактори в подальшому можуть бути використані в якості предикторів в моделях розвитку території.

Отримані типології, кластери, які в подальшому можна використовувати для вивчення тенденцій (трендів) розвитку території, економетричного моделювання та здійснення факторного прогнозування соціальносправедливого зростання економіки.

Задля оцінювання стану фінансового забезпечення державних соціальних витрат в різних світових економіках та пошуку як еталонного застосування системи оподаткування вважаємо необхідним проводити кластеризацію суб'єктів, що дозволить побудувати однорідні угруповання з характерними ознаками. З метою підтвердження гіпотези, чи існує загальна спрямованість тенденції групування об'єктів за станом показників соціальних аргументів в площині обраних суб'єктів, доцільно здійснювати кластерне ранжування методом деревоподібної кластеризації, досліджуючи окремо визначений період часу, обраний, враховуючи принцип безперервності статистичних спостережень, за всіма ознаками та для кожного суб'єкта, в заданому періоді [5].

Сутність алгоритму даного методу наступна: злиття об'єктів у досить великі кластери, використовуючи

деяку міру подібності або відстань між об'єктами. Підсумком такого кластерного ранжування є ієрархічне дерево, побудоване у вигляді дендрограми [6]. Побудова дендрограми аналізується зліва, з кожного суб'єкта (країни) в своєму окремому кластері, направляючись вправо, які «ближчі між собою» – об'єднуються і формують кластери. Кожен окреслений ступінь дендрограми являє собою об'єднання двох або більше кластерів, положення ступенів на горизонтальній осі визначає відстань, на якій були об'єднані відповідні кластери.

Побудовані дендрограми надають можливість сформулювати рішення про стійку тенденцію утворення позначуваних п'яти кластерів, найбільш значущих з них – три. Тому пропонуємо використовувати гіпотезу про існування тренду об'єднання об'єктів у кластери за наявним станом соціальних аргументів у досліджуваних країнах. Запропоновану гіпотезу дослідили, розділивши вхідний інформаційний базис методом К-середніх на 3 кластери, з метою визначення характерних рис для кожного рівня, значущості відмінностей між отриманими групами у досліджуваному періоді Обґрунтування використання даного методу полягає в його наявному інструментарії, який має функцію закладання необхідної кількості кластерів у алгоритм розрахунку, відповідно до побудованої дендрограми, це три кластери [5; 7].

Метод К-середніх полягає в наступному: обчислення починаються з k-випадково вибраних спостережень (в нашому випадку $k = 3$), які стають центрами груп, після чого об'єктний склад кластерів змінюється з метою мінімізації мінливості усередині кластерів і максимізації мінливості між кластерами. Кожне наступне спостереження ($K+1$) відноситься до тієї групи, міра подібності з центром тяжкості якого мінімальна. Після зміни складу кластера обчислюється новий центр тяжіння, найчастіше як вектор середніх по кожному параметру. Алгоритм продовжується до тих пір, поки склад кластерів не перестане змінюватися. Коли результати класифікації отримано, можна розрахувати середнє значення показників по кожному кластеру, щоб оцінити, наскільки вони різняться між собою [7].

Подальше деталізоване дослідження економічних характеристик, структури податкового навантаження, системи соціального забезпечення та інших факторів всередині даного групування та окремо в середовищі кожного суб'єкта слугуватиме фундаментом побудови диференційних еталонних моделей для пошуку резервів фінансового забезпечення державних соціальних витрат та досягненні консенсусу між жорстким податковим патерналізмом та соціальною справедливістю.

Висновки. Підсумовуючи можна зробити висновок про доцільність представленої розгорнутої характеристики фінансового механізму реалізації соціальної видаткової політики держави в умовах ринкових відносин, включаючи відмінні риси фінансового механізму кожної країни, а також фактори, що впливають на становлення типу фінансового механізму в області державних соціальних витрат. При всій необхідності модернізації сфер, слід мати на увазі, що реального позитивного ефекту можна домогтися тільки при збільшенні державного фінансування на соціальні витрати до середнього рівня розвинених країн.

Тонка структура експериментальних дій демонструє ієрархічну кластерну організацію досліджуваного середовища. Тенденція до утворення цієї ієрархії є більш вираженою для об'єктів, що характеризуються ієрархічним просторовим зв'язком. Так, індивідуальні характеристики об'єктів, отримані в результаті ранжування методом k-means, мають великі стабільні кластери, в той час як у випадку ієрархізації у вигляді дендрограми утворюються кластери менш стабільні. Теоретико-числова особливість ієрархії кластерів, що утворюються, не пов'язана з властивостями досліджуваних конформацій, а є відображенням дискретності індивідуальних характеристик об'єктів. Аналітичні дослідження та використання описаних методик дозволяє складати сценарії розвитку суб'єктів світової економіки, які можуть бути використані при розробці і коригуванні органами державної влади документів стратегічного планування, регіональних і програм соціально-економічного розвитку, удосконаленні системи оподаткування за принципом раціональності і прийнятті управлінських рішень, спрямованих на стимулювання економічного зростання території.

References:

1. Nguyen, H., Tham, J., Khatibi, A & Azam, S. (2020). Conceptualizing the effects of corporate tax rate differentials on transfer pricing activities of FDI enterprises in Vietnam. *Accounting*, vol. 6 (3), pp. 291–300
2. Oktaviani, R., Kurnia, H., Sunarto, S & Udin, U. (2020). The effects of taxpayer knowledge and taxation socialization on taxpayer compliance: The role of taxpayer awareness in developing Indonesian economy. *Accounting*, vol. 6 (2), pp. 89–96.
3. William F. Yancey, Karen S. Cravens (1998) A framework for international tax planning for managers. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, vol. 7, Issue 2, pp. 251–272.
4. Vasurenko, L., Kuksa, I. (2018). Financial provisions for individualization of loan payment level. *Financial And Credit Activity: Problems Of Theory And Practice*, vol. 3 (26), pp. 469–476.
5. Vasyurenko, L., Kuksa, I., Danylenko, V., Ostashova, V., Kysliuk, L., Naholiuk, O., Sukhoruchenko, M. (2021). Modeling Financial Supply of State Social Expenditures: The «Human-Center» Tax Principle. *International Journal of Supply and Operations Management*, vol. 8 (4), pp. 370–380.
6. Reynolds, A. (2006). Clustering Rules: A Comparison of Partitioning and Hierarchical Clustering Algorithms. *Journal of Mathematical Modelling and Algorithms*, vol. 5, pp. 475–504
7. King, R. S. (2014). *Cluster Analysis and Data Mining: An Introduction* / R. S. King.- S. I: Mercury Learning & Information.

Larysa Vasyurenko

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

PRINCIPLES OF RATIONAL TAXATION IN THE GLOBAL SPACE

The question of the existence of a modern economy in the global space largely depends on the priority of the development of the social sphere, human potential, improving the quality of life, reducing poverty, unemployment and creating an effective social sphere. The state, if it wants to be fair, is obliged to help disabled and poor disabled citizens, pensioners, orphans, so that the life of such people is dignified, and basic benefits are available to them. The key to success is solving the classic problem of the effective functioning of the economic system - meeting the boundless and constantly growing needs of society in the harsh conditions of constant resource limitations. An adequate assessment of the impact of possible changes in the tax space on social development is important, not only at the level of the country as a whole, but also at the level of the global space. Comprehensive development of the economy is possible only if the interests of business entities and the state are balanced, which should be reflected in the financial policy. At the same time, the transformation of the budget and tax system should take into account the stage of economic development of the country. The basis for the development of criterion indicators for assessing the effectiveness of the use of state resources for the implementation of social policy is the information array of the totality of regional economies and the number of socio-economic indicators. The basic features that characterize the state of social orientation of the state policy of the countries in the correlation of the spheres of social expenditures and the national taxation system are outlined. It was determined that in order to determine the rationality and effectiveness of the current taxation system and its influence in the sphere of providing social guarantees of the state, increasing the degree of social security of the most needy sections of the population, it is necessary to apply a methodical approach using a multidimensional statistical procedure, cluster ranking, which allows determining the main characteristics of the studied objects for modeling the system of financial provision of state social expenditures, built on the principle of rational taxation.

Key words: finances, taxation, social expenses, clustering, public policy, management.

Статтю подано до редакції 05.12.2022